

Reyhan xanım - iki nəslin fəxriydi...

Tarixən Azərbaycan xalqı öz istedadlı xanımları - şairləri, rəssamları, bəstəkarları ilə fəxr eləyib. Millətimizin, milli mədəniyyətimizin tərəqqisi naminə bugünkü Azərbaycan gəncliyi milli mədəniyyətimizi irəli aparmış olan xanım sənətkarlarımızı tanımalıdır. Səkinə xanım Mirzə Heybət qızı Axundzadə Azərbaycanın ilk qadın dramaturqu və müəllimlərindən biridir. Atası Mirzə Heybət "Fəda" təxəllüsü ilə şeirlər yazırdı və A.A.Bakıxanov Qüdsinin Qubada təşkil etdiyi "Gülüstan" ədəbi məclisinin üzvüydü. Səkinə xanımın yazdığı əsərlərin bir qismini, o dövrün repressiyalarından qorxan qardaşı qızı, Reyhan xanım Axundova-Topçubaşova yandırmışdı. Həmin dövrdə Reyhan İbrahim qızı Topçubaşova Azərbaycan Rəssamlar İttifaqı İdarə Heyətinin sədr müaviniydi...

XX əsr Azərbaycan incəsənətində özünün əvəzolunmazlığı ilə seçilən, azərbaycanlı qadın rəssamlar arasında ilk Əməkdar incəsənət xadimi adına layiq görülən Reyhan xanım Topçubaşovanın əsərlərində böyük bir dövrün zəngin mənzərəsi canlanır. Onun xatirələr dünyasına müxtəlif tərəflərdən yollar görünürdü. Həmin yollar keşməkeşli, dolanbac və həm də çox mənalıdır. "Azərbaycan qadını" jurnalının 1946-cı il 4-cü sayında Reyhan xanımın özü və yaradıcılığı haqqında yazdığı bir

məqalədə oxuyuruq: "Mən 15 dekabr 1905-ci ildə Qubada anadan olmuşam. Uşaqlığımdan bütün vaxtımı şəkil çəkməyə, həm də sevdiyim musiqilərə sərf edirdim. Xırda yaşlarımda yalnız qələmlə çəkirdim. Nə üçün rənglə deyil, karandaşla çəkdiyimi xatırlaya bilmirəm. Yəqin ki, rənglə işləməyi bacarmadığımdan irəli gəlirdi".

...Reyhan xanım ilk təhsilini tanınmış Bakı milyonçusu və xeyriyyəçi Hacı Zeynalabdin Tağıyevin Bakıda açdığı Qızlar məktəbində almışdı. Özü deyəni uşaqlıqdan həm yaxşı rəsmlər çəkir, həm də musiqilə məşğul olurdu. Çoxdankı arzularını içində qısa bilməyən Reyhan xanım 1923-cü ilə kimi həm də konservatoriyanın fortepiano sinfində təhsil alırdı. Oğlu İbrahimin dünyaya gəlişi ilə bağlı təhsilini yarımçıq saxlamalı oldu. İlk ixtisas təhsili yarımçıq qalan Reyhan xanım həyatda çox bədbinləşmişdi. Xüsusən peşəkarların işlərini görəndən sonra rəssamlığa üz tutmağın artıq gec olduğunu düşünürdü. Amma, daxilində günü-gündən alovlanan sənət sevgisi gənc xanımı professorların bu sahə üzrə mühazirələrinə gətirib çıxardı. Həmin mühazirələri dinlədikdən sonra Reyhan xanım mövzuya uyğun rəng və tuşla tablolar çəkməyə başlayır. Beləliklə, rəssamlığa olan həvəsi 25 yaşlı sənət vurgununu yenidən rənglərin sehri dünyasına qaytarmış oldu.

Reyhan xanım 1933-cü ildə imtahandan keçərək xalq rəssamı Əzim Əzimzadənin rəhbərlik etdiyi Rəssamlıq Texnikumunun 3-cü kursuna qəbul olundu və 1935-ci ilin iyununda əla qiymətlərlə texnikumu başa vurdu. Reyhan xanım Topçubaşova yaşadığı zamanın tarixi bir keçid dövrü olduğunu dərinlən başa düşürdü. Mənsub olduğu millətin həyatında baş verən dəyişmələri, əlamətdar anları öz əsərlərində əbədiləşdirməyə çalışır və bütün bunlara inadkar bir həvəslə nail olurdu. Üstündən illər keçməsinə baxmayaraq, əsərləri öz bədii dəyərini itirməyən rəssam, ustadı Əzim Əzimzadənin realist üslubunu, sənətkarlıq xüsusiyyətlərini davam etdirirdi.

1936-cı ildən etibarən Reyhan xanım artıq Azərbaycan rəssamlarının sərgilərinə qatılmağa başlayır. İlk sərgidə rəssamın "Toy" adlı çoxfıqurlu tablosu təqdim olundu. Reyhan xanımın diplom işi sayılan bu əsər hazırda R.Mustafayev adına Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyindədir. Əsərin təxmini məzmunu belədir: "Toyxanadır, burda

ancaq musiqiçi qadınlar təsvir olunur. Ortada dayanan gəlinin üzü zərli duvaqla örtülüdür. Bir qadın rəqs eləyir və çalğıçılar üçün "şabaş" yığır".

Reyhan xanım özü dəfələrlə belə toyların iştirakçısı olduğundan bu əsər ümumi ruhu ilə diqqəti cəlb etməkdədir. Mütəmadi olaraq sərgilərdə iştirak edən Reyhan xanım qadın rəssamların əsərlərindən ibarət müntəzəm sərgilərin təşəbbüskarı olmuş və ilk belə sərgini 1938-ci il martın 8-də təşkil etmişdi. Mühəribə illərində Reyhan xanım Topçubaşova sifət yaradıcılıq işləri ilə yanaşı, Rəssamlar İttifaqının rəhbərliyində də canı-dildən çalışırdı.

Ustadı Əzim Əzimzadənin sənət üslubunu davam etdirən Reyhan xanımın ilk iri həcmli tablosu "Köhnə Bakı küçəsi"dir. Milli İncəsənət Muzeyində mühafizə olunan bu əsəri rəssam tələbəlik illərində yaratmışdı. Reyhan xanımın bu əsəri dəfələrlə sərgilərin bəzəyi olubdur. Milli İncəsənət Muzeyinin daimi ekspozisiyasında yer alan, xalq artisti,

tanınmış balet ustası Qəmər Almaszadənin portreti də rəssam Reyhan xanımın bir rəssam kimi istedadına sübutdur. Əsər 1939-cu ildə çəkilib. Onu da deyək ki, Reyhan xanımla Qəmər xanım hələ orta məktəbdən bir-birini tanıyırdılar. Bu tanışlıq sonralar daha da möhkəmləndi. Teatr aləminə gəldiyi ilk gündən Azərbaycan baletini şöhrətləndirən Qəmər xanım məhz öz istedadı ilə Reyhan xanımın diqqətini özünə cəlb etmişdi. Onu deyək ki, bu əsər rəssamın ən uğurlu işlərindən biri sayılır. Xüsusi ustalıqla yaradılmış "Qəmər Almaszadənin portreti" uzun illərdən bəri sənətsevərlərin diqqətini cəlb etməkdədir.

Təsviri sənətimizin inkişaf tarixində xüsusi xidmətləri olan Reyhan xanım Topçubaşova həm də milli geyimlərimizin bilicisi kimi mahnı və rəqs ansamblları, teatrlarımız üçün geyim eskizləri də hazırlamışdı...

Deyək ki, onun yaradıcılığında dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri Nizami Gəncəvinin "Xəmsə"sinə həsr edilmiş rəsmlər xüsusi yer tutur. Bunların baxımlı olmasının bir səbəbi də Reyhan xanımın Azərbaycan ədəbiyyatını dərinləndirən bilməsi və ədəbiyyata sonsuz sevgisindən irəli gəlir. Mirzə Ələkbər Sabirə həsr olunmuş əsərini də Reyhan xanım həvəs və istedadla yaratmışdı.

Onu deyək ki, Reyhan xanımın yaradıcılığı totalitar sovet ideologiyasının müəyyən təsirindən yan keçməmişdi. Rəssamın "Azərbaycan qadınlarının birinci nümayişi", "1920-ci ildə Bakı Sovetinin təntənəli yığıncağı", "Birinci azərbaycanlı qadın təşviqatçı Mina xala" kimi əsərləri bu qəbildəndir. Çoxşaxəli yaradıcılığa malik Reyhan xanım Topçubaşovanın doğulub boya-başa çatdığı torpağın füsunkar gözəlliyini özündə təcəssüm etdirən bir neçə sənət əsəri - "Şahdağ", "Qız qalası",

"Dəniz", "Qayıq" və s. mənzərələri bu qəbildəndir.

Bacarıqlı pedaqoq, musiqiçi və rəssam Reyhan xanımın çox nümunəvi bir ailənin üzvüydü. Həyat yoldaşı - dünya şöhrətli alim, həkim-cərrah, bütün fəxri adların sahibi olan Mustafa bəy Topçubaşovla birgə uzun bir

ömür yaşayan Reyhan xanım valideyn başını ucaldan üç övlad anasıydı. Ötən əsrdə Azərbaycan təbabət elmində və incəsənətdə özünəməxsus yeri olan, fəqət qısa ömür yaşamış İbrahim Mustafa bəy oğlu Topçubaşov bu ailənin yeganə oğlu, uzun illər Tibb Universitetinin dosenti olmuş Zemfira xanım və Azərbaycan Musiqi Akademiyasının dosenti Elmira xanım isə bu ailənin əkiz qızlarıdır...

Hərtərəfli istedad sahibi olmuş Reyhan xanım 1970-ci ildə, oğlu İbrahim qəfil vəfatından bir həftə sonra, tablolarında böyük ilhamla təsvir etdiyi və vurğunu olduğu bu dünyadan köçdü. 1997-ci ildə Milli İncəsənət Muzeyimizdə görkəmli rəssam Reyhan xanım Topçubaşovanın 90 illik yubiley sərgisi yaddaqalan oldu. Həmin sərgi bir daha sübuta yetirdi ki, sənət və sənətkar ömrü əbədi və yaşardır.

Nizaməddin ŞƏMSİZADƏ
Dövlət mükafatı laureatı,
Əməkdar elm xadimi, professor

Şəfa ƏLİYEV
Əməkdar müəllim,
akademik M.A.Topçubaşov xatirə
muzeyinin rəhbəri